

Nr 26

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 29 § giftermålsbalken, m. m.

Genom en den 29 mars 1963 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 137, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändrad lydelse av 15 kap. 29 § giftermålsbalken;
- 2) lag om ändring i föräldrabalken; och
- 3) lag angående ändrad lydelse av 8 § lagen den 27 juni 1924 (nr 322) om vård av omyndig värdehandlingar.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att god man som förordnas enligt vissa stadganden i giftermålsbalken och föräldrabalken skall erhålla ersättning av allmänna medel. Vidare föreslås höjning av värdegränsen i fråga om skyldighet att hos bank nedsätta omyndig tillhöriga värdehandlingar samt höjning av de avgifter bank äger betinga sig för vård av sådana handlingar.

Lagförslagen

De genom propositionen framlagda lagförslagen är av följande lydelse:

1) Lag**om ändrad lydelse av 15 kap. 29 § giftermålsbalken**

Härigenom förordnas, att 15 kap. 29 § giftermålsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

15 kap.

29 §.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmäles.

(Föreslagen lydelse)

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmäles. *I fråga om arvode och ersätt-*

¹ Senaste lydelse, se SFS 1958: 639.

ning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1963.

2) Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 15 kap. 8 § och 20 kap. 36 § föräldrabalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

15 kap.

8 §.

Aktier, obligationer, skuldebrev och andra sådana värdehandlingar skola, såframt sammanlagda värdet överstiger *två tusen* kronor, i den omyndiges namn nedsättas i öppet förvar hos riksbanken eller annan bank. Vill förmyndaren uttaga nedsatt värdehandling, söke han överförmyndarens tillstånd. Sådant tillstånd erfordras ej, där värdehandlingen allenast skall genom bankens försorg överföras till annan bank för att där nedsättas i öppet förvar. De nedsatta värdehandlingarna skola under överförmyndarens tillsyn vårdas i enlighet med vad om dylik vård av omyndigs värdehandlingar särskilt stadgas.

Aktier, obligationer, skuldebrev och andra sådana värdehandlingar skola, såframt sammanlagda värdet överstiger *femtusen* kronor, i den omyndiges namn nedsättas i öppet förvar hos riksbanken eller annan bank. Vill förmyndaren uttaga nedsatt värdehandling, söke han överförmyndarens tillstånd. Sådant tillstånd erfordras ej, där värdehandlingen allenast skall genom bankens försorg överföras till annan bank för att där nedsättas i öppet förvar. De nedsatta värdehandlingarna skola under överförmyndarens tillsyn vårdas i enlighet med vad om dylik vård av omyndigs värdehandlingar särskilt stadgas.

Vad sålunda — — — — — överförmyndarens tillstånd.

Obligationer, vilka — — — — — stycket sägs.

Hava underåriga — — — — — värdehandlingar sammanräknas.

Finnas omyndigs — — — — — nedsatta värdehandlingar.

20 kap.

36 §.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmåles.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmåles. *I fråga om arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.*

¹ Senaste lydelse av 20 kap. 36 §, se SFS 1958:640.

Vad i — — — — — denna balk.
 Då fråga — — — — — eller fara.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1963, såvitt avser 20 kap. 36 §, och den 1 januari 1964, såvitt avser 15 kap. 8 §.

3) Lag

angående ändrad lydelse av 8 § lagen den 27 juni 1924 (nr 322) om vård av omyndigs värdehandlingar

Härigenom förordnas, att 8 § lagen den 27 juni 1924 om vård av omyndigs värdehandlingar¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

8 §.

För den vård av omyndigs värdehandlingar, som enligt denna lag åligger banken, må banken betinga sig en årlig avgift, icke överstigande i fråga om inhemska värdehandlingar *en krona 50 öre* och utländska värdehandlingar *75 öre* för varje påbörjat tusental kronor av handlingarnas värde. Hava underåriga syskon gemensam förmyndare, skola syskonens värdehandlingar sammanräknas. Närmare bestämmelser om avgiftens beräkning må, såvitt angår andra banker än riksbanken, meddelas av Konungen.

För den vård av omyndigs värdehandlingar, som enligt denna lag åligger banken, må banken betinga sig en årlig avgift, icke överstigande i fråga om inhemska värdehandlingar *två kronor* och utländska värdehandlingar *en krona* för varje påbörjat tusental kronor av handlingarnas värde. Hava underåriga syskon gemensam förmyndare, skola syskonens värdehandlingar sammanräknas. Närmare bestämmelser om avgiftens beräkning må, såvitt angår andra banker än riksbanken, meddelas av Konungen.

Den avgift — — — — — avtal vidtagit.
 För fordran — — — — — av banken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1964.

I. Ersättning av allmänna medel till vissa gode män för bortovarande

I skrivelse den 27 februari 1960 har Stockholms rådhusrätt hos Kungl. Maj:t väckt fråga om ersättning av allmänna medel åt vissa gode män, som enligt giftermålsbalken och föräldrabalken förordnats att företräda bortovarande. Yttranden över denna skrivelse har efter remiss avgivits av hovrätten för Västra Sverige, statskontoret, Göteborgs rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdo-

¹ Senaste lydelse, se SFS 1954: 314.

†1 Bihang till riksdagens protokoll 1963. 9 saml. 1 avd. Nr 26

mare, Sveriges advokatsamfund och Stockholms stads rättshjälpsanstalt, vilken såsom yttrande åberopat en av direktören vid rättshjälpsanstalten Bror Wahlström upprättad promemoria.

Gällande bestämmelser, m. m.

Beträffande gällande bestämmelser samt innehållet i rådhusrättens skrivelse och däröver avgivna remissyttranden tillåter sig utskottet hänvisa till redogörelse i propositionen, s. 5—11.

Departementschefen

Föredragande departementschefen, statsrådet Kling, anförde vid lagrådsremissen:

»Inom olika områden av vår lagstiftning finns föreskrifter om gode män med uppgifter av skilda slag. I 18 kap. föräldrabalken ges bestämmelser om gode män för där angivna ändamål. Dessa godmanskap är nära besläktade med förmynderskapen och huvudsakligen underkastade samma regler som de. I fråga om gode mäns rätt till ersättning för sitt uppdrag gäller sålunda enligt 18 kap. 8 §, att ersättning skall utgå efter enahanda grunder som till förmyndare, d. v. s. med årligt arvode (jfr 15 kap. 19 § samma balk). Om gode mannen icke äger uppbära årligt arvode, är han enligt särskilt stadgande i 18 kap. 11 § berättigad att efter uppdragets slutförande erhålla skäligt arvode för uppdraget liksom även ersättning för sina kostnader.

Genom lagändring, som trätt i kraft den 1 juli 1959, infördes i 20 kap. 36 § första stycket föräldrabalken en processuell bestämmelse av innehåll att, om den, mot vilken talan enligt balken riktas, vistas på okänd ort, hans rätt i saken skall bevakas av god man som avses i 18 kap. Denna anordning avsåg att träda i stället för det tidigare anlitade institutet kungörelsedelgivning. Under förarbetena till den nyinförda bestämmelsen framhöll dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, att frågan om ersättning till den gode mannen reglerades genom stadgandet i 18 kap. 11 § föräldrabalken. Samtidigt med den angivna ändringen i 20 kap. 36 § föräldrabalken intogs ett liknande stadgande i 15 kap. 29 § giftermålsbalken avseende talan enligt den senare balken.

Stockholms rådhusrätt har i sin skrivelse framfört den åsikten, att 18 kap. 11 § föräldrabalken icke utgör en tillfredsställande reglering av frågan om ersättning åt gode män, som förordnats med stöd av de båda berörda bestämmelserna i giftermålsbalken och föräldrabalken. Enligt rådhusrätten saknas med den nu gällande ordningen i flertalet fall förutsättningar för att dessa gode män verkligen skall kunna få någon gottgörelse. Det framhålles, att den bortovarande nästan undantagslöst är i avsaknad av egendom, som kan tagas i anspråk till ersättning åt den gode mannen efter uppdragets fullgörande. Vidare anmärkes, att bestämmelserna i lagen om fri rättegång icke är lämpade för detta sammanhang. Det rådande systemet har enligt rådhus-

rätten haft till följd, att det uppstått stora svårigheter att finna personer, som är villiga att åtaga sig godmanskapen och som dessutom är lämpliga härför. Rådhusrätten anser, att snara lagstiftningsåtgärder är påkallade för att undanröja dessa svårigheter. I skrivelsen förordas ett sådant tillägg till 18 kap. 11 § föräldrabalken, att de ifrågavarande gode männen blir berättigade att av allmänna medel åtnjuta skäligt arvode för uppdraget och gottgörelse för utgifter i samband därmed.

För att få en överblick över den praktiska tillämpningen av 15 kap. 29 § giftermålsbalken och 20 kap. 36 § föräldrabalken har justitiedepartementet hos 17 underrätter (8 rådhusrätter — däribland ej Stockholms rådhusrätt — och 9 häradsrätter) i olika delar av landet gjort vissa förfrågningar angående godmansförordnanden, som under år 1960 meddelats enligt nämnda lagrum. Därvid har framkommit följande: I sex av domstolarna meddelades över huvud icke något förordnande. De övriga elva domstolarna förordnade sammanlagt 61 gode män. Av dessa gode män var 2 jurister vid rättshjälpsanstalt, 5 andra jurister, 8 socialvårdstjänstemän, 5 nämndemän och 41 andra personer än nu sagts. På fråga, huruvida svårigheter förelegat att anskaffa lämpliga gode män, har sex av de elva berörda domstolarna svarat jakande.

Beträffande antalet förordnanden, som meddelats under år 1961 av våra tre största rådhusrätter, har upplysningar lämnats vid remissbehandlingen. Under hand har inhämtats, att Stockholms rådhusrätt under år 1962 meddelat 14 förordnanden enligt 15 kap. 29 § giftermålsbalken och 25 förordnanden enligt 20 kap. 36 § föräldrabalken; motsvarande antal var hos Göteborgs rådhusrätt 12 och 10 samt hos rådhusrätten i Malmö 1 och 4.

Vad som förekommit i detta ärende visar enligt min mening behov av en ändring i gällande regler om ersättning till gode män förordnade jämlikt 15 kap. 29 § giftermålsbalken eller 20 kap. 36 § föräldrabalken. Icke minst de samstämmiga remissyttrandena på denna punkt talar härför. Erfarenheterna ger vid handen, att det nuvarande stadgandet i 18 kap. 11 § föräldrabalken icke utgör någon garanti för att den gode mannen blir vederbörligen gottgjord för sitt uppdrag. Tvärtom synes han som regel icke kunna påräkna någon ersättning över huvud. Enligt vad som bekräftats från flera håll har detta medfört svårigheter att skaffa personer, vilka besitter de önskvärda kvalifikationerna för uppdragens fullgörande. Syftet med de båda bestämmelserna om gode mäns medverkan i vissa rättegångar har därigenom kommit att i någon mån förfelas. Detta är så mycket mera beklagligt som det här vanligen rör sig om mål, där det allmänna har intresse av att utredningen blir så fullständig och tillförlitlig som möjligt; såsom exempel må nämnas mål angående barns familjerättsliga status. För att råda bot mot de ådagalagda missförhållandena bör enligt min åsikt snarast möjligt införas regler av sådant innehåll att den, som förordnats till berörda godmanskap, skall efter rättens prövning äga av allmänna medel åtnjuta skäligt arvode för det arbete han nedlagt på målet för dess förberedande och utförande ävensom ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan.

En särskild fråga är, vem som i sista hand skall svara för ersättningen åt

den gode mannen. Det torde råda enighet om att domstol skall ha möjlighet att ålägga den bortovarandes motpart skyldighet att återgälda statsverket vad som utbetalats till den gode mannen. Mera tveksamt är, om man bör föreskriva att den bortovarande skall förpliktas till statsverket återbetala dess kostnader, därest sådan skyldighet ej skall åvila motparten. I skrivelsen från Stockholms rådhusrätt har anförts en del praktiska skäl mot en generell föreskrift om att den bortovarande i detta fall skall åläggas skyldighet till återbetalning. Dessa har vunnit visst gehör vid remissbehandlingen, och jag finner dem även för egen del vara beaktansvärda. Jag anser likväl tillräcklig anledning ej föreligga att i detta sammanhang frångå den gängse princip, som kommit till uttryck bl. a. i 20 kap. 19 § andra stycket föräldrabalken. Detta innebär, att den bortovarande bör förpliktas att återgälda statsverket den gode mannens ersättning, om icke sådan skyldighet finnes böra ankomma på motparten. Även utan särskild föreskrift härom (jfr sistnämnda lagrum) torde vara klart, att återbetalningsskyldigheten skall bestämmas i enlighet med kostnadsreglerna i 18 kap. rättegångsbalken. Normalt blir återbetalningsskyldigheten härigenom beroende av målets utgång. Om den bortovarande vinner, skall sålunda hans motpart i regel åläggas gottgöra statsverket kostnaden för den gode mannen; tappar däremot den bortovarande, skall han regelmässigt själv förpliktas betala statsverket kostnaden. Skulle rättegångskostnaderna anses böra kvittas (jfr 18 kap. 2 § rättegångsbalken), har likaledes den bortovarande att gentemot statsverket svara för gottgörelsen åt den gode mannen.

Den nu föreslagna ordningen torde lagtekniskt kunna åstadkommas på det sättet, att i 15 kap. 29 § giftermålsbalken och 20 kap. 36 § föräldrabalken intages hänvisningar till 20 kap. 19 § sistnämnda balk angående arvode och ersättning till den gode mannen. Lagändringarna torde böra träda i kraft den 1 juli 1963.

Såsom framhållits i årets statsverksproposition (bil. 4 s. 43) bör anslaget »Ersättning åt domare, vittnen och parter» tagas i anspråk för åsyftade ersättningar av allmänna medel. Stockholms rådhusrätt har beräknat, att kostnaderna för gode männen genomsnittligen icke kommer att uppgå till mer än mellan 200 och 300 kronor för varje mål. Denna beräkning, mot vilken några invändningar icke gjorts vid remissbehandlingen, torde kunna godtagas. Mot bakgrunden av de förut redovisade siffrorna avseende förekomsten av godmanskap kan man alltså antaga, att de sammanlagda utgifterna för statsverket blir av blygsam omfattning i förhållande till den förbättring av rättskipningen, som reformen otvivelaktigt kommer att innebära.

Rörande ordningen för själva utbetalningen av ersättning ur allmänna medel må hänvisas till 7 och 12 §§ i 1947 års kungörelse med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol.

I ärendet har väckts fråga, om icke jämväl vissa andra förordnade gode män än de nu behandlade borde kunna tillerkännas ersättning av allmänna medel för sitt arbete. Här avses gode män, som jämlikt annat lagrum i föräldrabalken än 20 kap. 36 § förordnats att företräda bortovarande (jfr bal-

kens 18 kap. 4 § första stycket 1—4.). Enligt Stockholms rådhusrätt bör de som hör till denna kategori måhända kunna gottgöras för sina uppdrag av allmänna medel, därest de icke kan få ersättning ur den bortovarande tillhörig egendom. Något behov av en lagändring i nu antydd riktning har emellertid ej försports. Tanken på en sådan lagändring har i allmänhet icke biträts av remissorganen, och jag kan ej heller för egen del ansluta mig därtill.

Därjämte har vid remissbehandlingen förts på tal spörsmål om ersättning åt dels vissa i konkurslagen avsedda gode män, dels likvidatorer förordnade enligt aktiebolagslagen eller lagen om ekonomiska föreningar. Dessa frågor finner jag icke skäl att i detta sammanhang upptaga till närmare behandling.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat förevarande förslag utan erinran.

II. Ändringar i gällande bestämmelser rörande värden av omyndigs värdehandlingar

I skrivelse den 27 augusti 1962 har Svenska bankföreningen hemställt om viss höjning av de förvaringsavgifter som utgår enligt lagen den 27 juni 1924 om vård av omyndigs värdehandlingar. Över framställningen har efter remiss yttranden avgivits av Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms stads överförmyndarnämnd, överförmyndarna i Göteborg, Malmö och Uppsala, bankinspektionen, fullmäktige i riksbanken och Svenska sparbanksföreningen. Svea hovrätt har vid sitt yttrande fogat yttrande från Stockholms rådhusrätt.

Gällande bestämmelser, m. m.

Utskottet torde beträffande gällande rätt samt innehållet i bankföreningens framställning och däröver avgivna remissyttranden få hänvisa till redogörelse i propositionen s. 15—18.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen*:

»I syfte att skydda de omyndigas rätt har i förmynderskapslagstiftningen stadgats skyldighet för förmyndare att hos bank nedsätta vissa värdehandlingar. Denna skyldighet inträder enligt 15 kap. 8 § föräldrabalken så snart sammanlagda värdet av handlingarna överstiger 2 000 kronor. För den vård av handlingarna, som åligger banken, äger denna betinga sig en årlig avgift,

som icke får överstiga 1 krona 50 öre i fråga om inhemska värdehandlingar och 75 öre i fråga om utländska handlingar för varje påbörjat 1 000-tal kronor av handlingarnas värde. Avgifternas storlek fastställdes senast år 1954. Fråga har nu väckts om att höja angivna avgiftsbelopp till 2 kronor respektive 1 krona samt att införa en minimiavgift av 20 kronor för varje förvar.

En självklar förutsättning vid bestämmandet av förvaringsavgifternas storlek måste vara, att dessa skall hållas så låga som möjligt. Även med denna utgångspunkt synes dock rimligt, att en viss höjning av de nu tillåtna maximavgifterna sker. En sådan åtgärd står också i överensstämmelse med den vid tillkomsten av 1924 års förmynderskapslagstiftning uttalade förutsättningen, att avgifterna för omyndigförvar bör stå i skäligt förhållande till de avgifter bankerna i allmänhet betingar sig vid förvar av värdehandlingar. Dessa senare avgifter synes för närvarande i regel väsentligt överstiga avgifterna för omyndigförvar. I fråga om avgiftshöjningens storlek kan jag ansluta mig till bankföreningens förslag, som för övrigt icke mött någon gensaga vid remissbehandlingen.

Förslaget om en minimiavgift av 20 kronor innebär, att avgiften för sådana förvar vilkas värde understiger 10 000 kronor blir densamma som om värdet uppgått till detta belopp. Om förslaget genomfördes, skulle förvar av små belopp komma att belastas med avgifter, vilka i många fall ej skulle stå i rimlig proportion till avkastningen av de nedsatta handlingarna. Detta förhållande, som också uppmärksammats av flera remissorgan, är ägnat att inge tvekan inför tanken på en minimiavgift men samtidigt torde icke kunna bestridas, att förvaringsavgifterna — även med den nyss förordade höjningen — åtminstone för de allra minsta förvaren blir alltför obetydliga för att kunna täcka bankernas kostnader. Vid remissbehandlingen har från några håll föreslagits, att man i stället för att införa en minimiavgift skulle höja den värdegräns, 2 000 kronor, vid vilken nedsättningskyldigheten inträder. De båda frågorna har givetvis samband med varandra. Varje höjning av värdegränsen minskar antalet fall, där förvaringsavgifterna ej täcker kostnaderna, och därmed minskas även behovet av en minimiavgift. En höjning av värdegränsen innebär emellertid samtidigt, att kretsen av de omyndiga som för närvarande skyddas av reglerna om nedsättningskyldighet minskar. De remissorgan, som vill höja värdegränsen, har varit medvetna härom men framhållit, att värdegränsen bibehållits oförändrad sedan år 1924 och att detta på grund av penningvärdets förändringar betyder, att nedsättningskyldigheten nu är betydligt mera omfattande än som då var fallet.

Vid tillkomsten av 1924 års lagstiftning åsyftades att begränsa nedsättningstvånget till värdebelopp av den betydelse, att en bankmässig förvaltning är påkallad och kan föreskrivas utan alltför betungande kostnader. Denna målsättning äger enligt min mening alltjämt fog. Det torde knappast kunna göras gällande, att i dagens läge värdehandlingar å 2 000 kronor är av sådan betydelse som nyss sagts. Jag anser därför tiden nu vara inne

att överväga en höjning av den värdegräns som reglerar nedsättningsskyldigheten. Till förmån för en sådan höjning talar även den omständigheten, att samhällets möjligheter till kontroll över förmyndarna nu torde vara väsentligt större än år 1924. Med hänsyn till det anförda vill jag förorda, att ifrågavarande värdegräns fastställs till 5 000 kronor.

Med en sådan värdegräns befrias bankerna från en mycket stor del av de förvar vilka den föreslagna minimiavgiften skulle drabba, och lägsta avgiften för förvar av inhemska värdehandlingar kommer, om de nya avgifterna genomföres, att uppgå till 10 kronor. Med hänsyn härtill synes någon regel om minimiavgift icke erforderlig.

I 15 kap. 8 § föräldrabalken regleras frågan, när skyldighet inträder för förmyndare att verkställa nedsättning hos bank. Möjligheterna att utfå nedsatt värdehandling, vartill enligt nämnda lagrum erfordras överförmyndarens tillstånd, är däremot närmare reglerad i lagen om vård av omyndigs värdehandlingar. Den omständigheten, att den tidigare nämnda värdegränsen i 15 kap. 8 § föräldrabalken höjes, innebär därför icke att redan nedsatta handlingar, vilkas värde ej uppgår till den nya värdegränsen, får utan vidare av förmyndaren uttagas från banken. Härför erfordras samtycke av överförmyndaren, som därvid har att tillämpa vårdlagens regler.

De nu ifrågavarande lagändringarna torde böra träda i kraft den 1 januari 1964.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat jämväl förevarande förslag utan erinran.

Utskottet

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag och får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 137, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 2 maj 1963

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Arvidson, Erik Svedberg, fröken Mattson, herrar Ferdinand Nilsson, Hilding, Nyman och Palm;

från andra kammaren: fru Gärde Widemar, herrar Landgren, Östrand, Svensson i Vä, Ekström i Björkvik, Gustafsson i Borås, fru Löfqvist och herr Fröding.